

5. იდეოლოგია და უტოპია

უკანასკნელი ცვლილების თარიღი: 10.12.2022

უზოგადესი მნიშვნელობით, **იდეოლოგია პოლიტიკური იდეების მეტ-ნაკლებად მონესრიგებულ სისტემას აღნიშნავს**, ხოლო **უტოპია – საზოგადოების მონყობის ალტერნატიულ პროექტს, რომელიც, პოლიტიკური საკითხების გარდა, სოციალურ საკითხებსაც (ოჯახი, განათლება, დასვენება, შრომა, ადამიანთა ცხოვრების წესი და ა.შ.) მოიცავს**. შეიძლება ითქვას, რომ იდეოლოგიები უფრო ზოგადი დებულებების ერთობლიობაა, უტოპიები კი უფრო კონკრეტული შინაარსისაა, მათში უფრო დაწვრილებითაა მოცემული საზოგადოების გარდაქმნის „რეცეპტი“.

ესა თუ ის უტოპია შეიძლება გავიგოთ, როგორც განუხორციელებელი და ამ აზრით „უტოპიური“. ამ დროს სიტყვა „**უტოპიას**“ **ნეგატიური აზრით ვიყენებთ** (უტოპია = განუხორციელებელს). ან კიდევ, შესაძლებელია, რომ უტოპია გავიაზროთ, როგორც მოცემული საზოგადოების გარდაქმნის პროექტი, რომლის განხორციელება, სულ მცირე, მეტ-ნაკლებად მაინც შესაძლებელია. ე.ი. შეგვიძლია განვახორციელოთ ეს უტოპია, ან სულ მცირე, მივუახლოვდეთ მაინც მას. ასეთ დროს სიტყვა „უტოპია“ „**იდეალურს**“ უფრო აღნიშნავს. უტოპია = იდეალს, რომლის მიღწევასაც ესა თუ ის ჯგუფი ესწრაფვის და რომელიც, მეტ-ნაკლებად, განხორციელებადია. ეს არის სიტყვა „**უტოპიის**“ **პოზიტიური, დადებითი აზრით გამოყენება**. „უტოპიის“ ამ ორი მნიშვნელობის აღრევა გაუგებრობებს იწვევს ხოლმე.¹ „დადებითი“ უტოპიის ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ ცნობილი გერმანელი ფილოსოფოსის **იმანუელ კანტის (1724-1804 წწ.)** ნაშრომი „მარადიული მშვიდობისკენ: ფილოსოფიური მონახაზი“ (1795 წ.), რომელშიც კანტი დედამინაზე მშვიდობის დამკვიდრებისთვის აუცილებელი პირობების შესახებ საუბრობს. კანტი თვლის, რომ ამისთვის აუცილებელია სახელმწიფოებში რესპუბლიკური წყობის დამკვიდრება და სახელმწიფოთა ისეთი გაერთიანების შექმნა, რომელთა წევრები ერთმანეთის მიმართ ომის უფლებაზე უარს იტყვიან (ამის შესახებ უფრო დაწვრილებით იხ. თემა 13. „ომი და მშვიდობა პოლიტიკური ფილოსოფიის ქრილში“).

უფრო დაწვრილებით უტოპიის შესახებ. სიტყვა „უტოპია“ ბერძნულ ენაზე „არარსებულ ადგილს“ ნიშნავს. ასეთი სათაური მისცა ინგლისელმა სახელმწიფო მოღვაწემ **თომას მორმა (1478-1535 წწ.)** თავის ნაშრომს, რომელიც 1516 წელს გამოიცა ლათინურ ენაზე. მორმა შეაერთა ორი ბერძნული სიტყვა: „**ეუტოპია**“, ანუ კარგი ადგილი და „**ოუტოპია**“ – არა-ადგილი. ამრიგად, უტოპია არის კარგი ადგილი, რომელიც არ არსებობს.

¹ მაგალითად, პლატონის მიერ „სახელმწიფოში“ და „კანონებში“ აღწერილ იდეალურ სახელმწიფოს თავად პლატონი ნეგატიურ უტოპიად (ანუ ისეთი რამ, რაც ვერასოდეს განხორციელდება) გაიაზრებდა, თუ როგორც პოზიტიურ უტოპიად (როგორც იდეალი, რომლის განხორციელებასაც უნდა ვესწრაფვოდეთ)? ამ საკითხთან დაკავშირებით მკვლევრები განსხვავებულ პოზიციებს გამოხატავენ. თქვენ როგორ ფიქრობთ?

თომას მორი 1529-1532 წლებში ინგლისის კანცლერი იყო. მან უარი განაცხადა, ელიზაბეტი ინგლისის მეფე ჰენრი VIII ანგლიკანური (პროტესტანტული) ეკლესიის მეთაურად, რის გამოც თავი მოკვეთეს. 1935 წელს კათოლიკურმა ეკლესიამ თომას მორი წმინდანად შერაცხა.

„უტოპიაში“ მორმა აღწერა წარმოსახვით კუნძულზე, – უტოპიაზე – არსებული სახელმწიფო, რომელიც სანიმუშოდაა მოწყობილი. **უტოპიელთა საზოგადოებისთვის დამახასიათებელია საერთო საკუთრება, მატერიალური კეთილდღეობა და შრომის ვალდებულება.** უტოპიის აღწერით მორმა ირიბად გააკრიტიკა იმდროინდელი ინგლისის სახელმწიფო და სოციალური წყობა, რის შესახებაც პირდაპირ ვერ დაწერდა, რადგან ინგლისის მეფის სამსახურში იმყოფებოდა. „უტოპიაში“ პლატონის „სახელმწიფო“ არაერთხელაა ნახსენები.²

ჩანართი 1. „უტოპია“: ძალიან მოკლე შინაარსი

„უტოპია“ ორი წიგნისგან შედგება. მორი პირველ პირში საუბრობს და აღწერს თავის დიპლომატიურ მისიას ფლანდრიაში, ქალაქ ბრიუგეში (თანამედროვე ბელგია). ეს ისტორიული ფაქტია: 1515 წელს სხვა ელჩებთან ერთად მორი მართლაც იმყოფებოდა ფლანდრიაში. თუმცა, ამ რეალურ მოვლენას მორი გამოგონილ ისტორიას უმატებს. იგი აღწერს, როგორ გაიცნო ბრიუგეში ვინმე რაფაელ ჰითლოდევის (გამოგონილი ფიგურა. თავად სახელი „ჰითლოდევის“ ბერძნულად „უაზრობების მოსაუბრეს“ ნიშნავს), რომელიც მსოფლიოში ხანგრძლივი მოგზაურობის შემდეგ სამშობლოში დაბრუნდა. მორი, მორის მეგობარი პეტრე ეგიდიუსი და რაფაელი იკრიბებიან მორთან და ჰითლოდევისი იწყებს საკუთარი მოგზაურობების აღწერას. თუმცა, საუბარი სწრაფად გადადის პოლიტიკაზე, კერძოდ, ეგიდიუსი და მორი ურჩევენ ჰითლოდევისს, თავისი ცოდნა მეფის სამსახურს მოახმაროს. ჰითლოდევისი კი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში საკუთარ ჩართვას სკეპტიკურად უყურებს. შემდეგ საუბარი გადადის ინგლისში ქურდობაზე დაწესებული მკაცრი სასჯელის შეუსაბამობაზე, არისტოკრატთა უსაქმურობასა და სხვა იმ პერიოდში სოციალურად აქტუალურ საკითხებზე. აღსანიშნავია, რომ ნაშრომის ამ ნაწილში ბევრი პარალელი გვხვდება პლატონის „სახელმწიფოსთან“.

---

² იხ. თ. მორი, „უტოპია“, თარგმნა ნ. გომართელმა. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1983 წ.

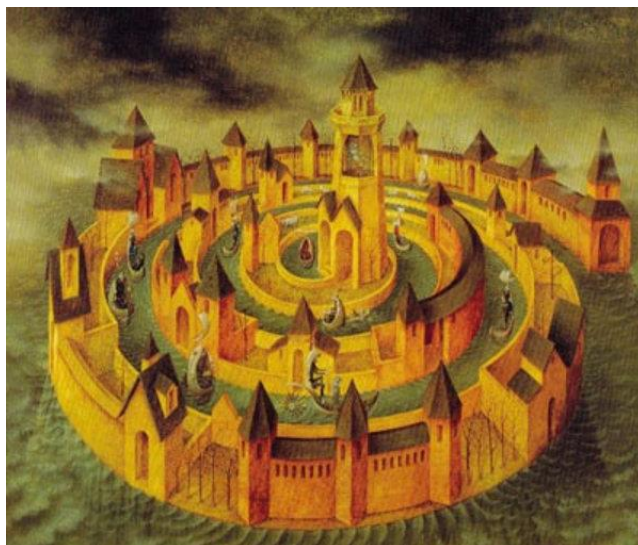
„უტოპიის“ მეორე წიგნში ჰიტლოდევისი აღწერს კუნძულ უტოპიას, რომელზეც მან ხუთი წელი იცხოვრა. კუნძულზე სილატაკე არ არსებობს, საკუთრება კი საერთოა: მოქალაქეები პერიოდულად მიგრირებენ ქალაქიდან სოფლებში და პირიქით. თუმცა, თანამედროვე პერსპექტივიდან უტოპია იდეალური კუნძული არ არის, რადგან იქ მოქალაქეებს თავიანთ ქვეყანაში მოგზაურობისთვის ნებართვის აღება უწევთ სახელმწიფო მოხელისგან, ადმინისტრაციული საზღვრების თვითნებური გადაკვეთა კი მკაცრად ისჯება. აღსანიშნავია, ასევე, რომ უტოპიაში მონობა ნებადართულია (ძირითადად, მონებად აქცევენ იმათ, ვინც უტოპიელთა კანონებს განსაკუთრებული სიმძიმით დაარღვევს). ჰიტლოდევისი დაწვრილებით აღწერს უტოპიელთა სახელმწიფო წყობასა და წეს-ჩვეულებებს. მისი თხრობის დასასრულს მორის პერსონაჟი აღნიშნავს, რომ ბევრ რამეში არ ეთანხმება უტოპიელთა ცხოვრების წესს, თუმცა აღიარებს, რომ მათში ბევრი რამაა ისეთი, რასაც თავის ქვეყანას უსურვებდა.

„უტოპიის“ პირველი გამოცემის (1516 წ.) ილუსტრაცია

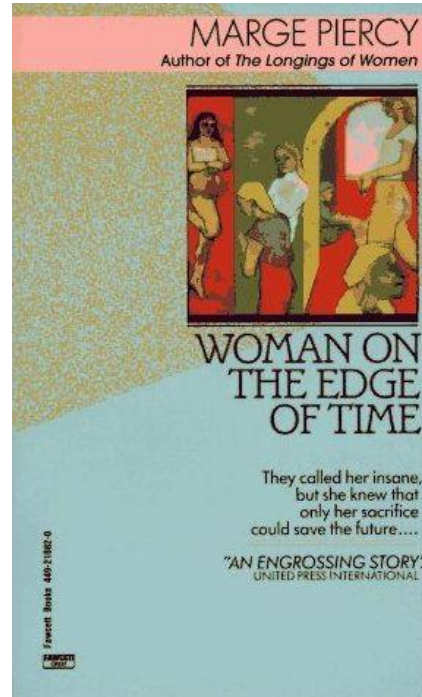
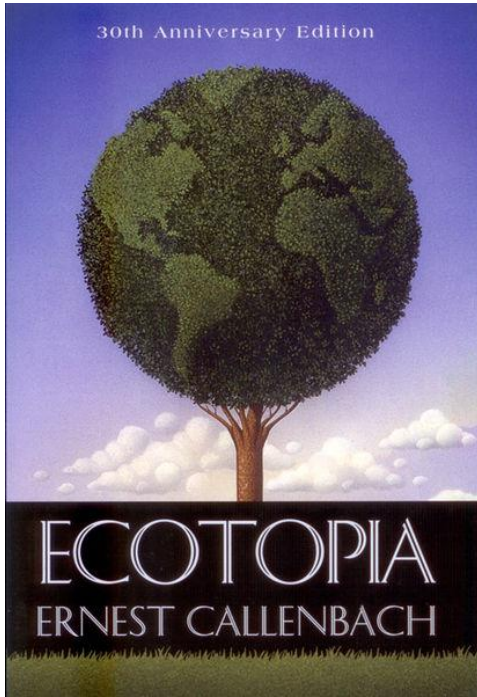
თომას მორის მიერ დამკვიდრებულ ახალ ლიტერატურულ ჟანრს მომდევნო თაობების ევროპელმა ინტელექტუალებმა ახალი სული შთაბერეს: **ფრენსის ბეკონმა** (1561-1626 წწ.), **თომაზო კამპანელამ** (1568-1639 წწ.), **იოჰან ვალენტინ ანდრეემ** (1586-1654 წწ.) და სხვებმა წარმოსახვითი საზოგადოებების საკუთარი ვერსიები შემოგვთავაზეს. თომაზო კამპანელას „მზის ქალაქი“ (1602 წ.) შვიდი კონცენტრული წრისგან შედგება და მისი მაცხოვრებლები ცოდნის დიდი მოყვარულები არიან. **მზის ქალაქში მთელი ცოდნა თავად ქალაქის კედლებზეა ვიზუალურად მოცემული.** „ახალ ატლანტიდაში“ (1627 წ.) ბეკონმა აღწერა წარმოსახვითი კუნძული ბენსალემი, სადაც გადამწყვეტ როლს **მეცნიერები** ასრულებენ, რომლებიც სამეცნიერო მიღწევებს საზოგადოების კეთილდღეობისთვის იყენებენ; რაც შეეხება ანდრეეს, მის მიერ აღწერილი ქრისტიანოპოლისი **ქრისტიანული სიქველის**³ განსახიერებას წარმოადგენს.

³ სიქველე – ღირსებები, დადებითი თვისებების ერთობლიობა.

თომასო კამპანელას „მზის ქალაქი“ მთელი ცოდნა ქალაქის კედლებზეა ვიზუალურად მოცემული. მისი თანამედროვე შესატყვისი იქნებოდა ქალაქი, რომლის კედლებში სენსორული ეკრანებია ჩამონტაჟებული, რომელთა მეშვეობით მოქალაქეებს სხვადასხვა საკითხის შესახებ ინფორმაციის მიღება შეუძლიათ. ფოტო: ulrich-menzel.de

XIX საუკუნის მთელი რიგი მოაზროვნეებისთვის, რომლებიც საფრანგეთის რევოლუციის შემდგომ პერიოდში მოღვაწეობდნენ, უტოპია, როგორც ლიტერატურული ჟანრი, უკვე აღარ წარმოადგენდა საზოგადოების გარდაქმნისა და მოწყობის შესახებ მსჯელობის ერთადერთ საშუალებას. **ანრი დე სენ-სიმონი (1760-1825 წწ.), შარლ ფურიე (1772-1837 წწ.), რობერტ ოუენი (1771-1858 წწ.), კარლ მარქსი (1818-1883 წწ.), ფრიდრიხ ენგელსი (1820-1895 წწ.)** და კიდევ მრავალი სხვა მოაზროვნე უკვე აღარ აღწერდა ოკეანეში ჩაკარგულ კუნძულს უცნაური სახელმწიფო წყობით, რომელსაც მეზღვაურები თავგადასავლებისა და ფათერაკების შედეგად აღმოაჩენდნენ ხოლმე. ეს მოაზროვნეები საზოგადოებრივი საკითხების შესახებ მეცნიერული ტრაქტატების და მანიფესტების ენით მსჯელობდნენ. მათგან ყველაზე გავლენიანი აღმოჩნდა მარქსისა და ენგელსის **„კომუნისტური პარტიის მანიფესტი“ (1848 წ.)**, რომელმაც ხელი შეუწყო მარქსიზმის, როგორც თეორიული მიმართულებისა და მის ირგვლივ ორგანიზებული მუშათა პოლიტიკური მოძრაობის აღმოცენებას. XIX საუკუნის II ნახევარსა და XX საუკუნეში მარქსიზმი მეტად გავლენიანი მოძრაობა იყო. XX საუკუნეში ახალი ტიპის უტოპიებმა იჩინა თავი: 1975 წელს **ერნესტ კალენბახმა (1929-2012 წწ.)** გამოაქვეყნა ეკოლოგიური უტოპია **„ეკოტოპია“**, ხოლო ამერიკელმა მწერალმა **მერჯ პირსიმ (დაიბ. 1936 წ.)** 1976 წელს გამოსცა ფემინისტური უტოპია **„ქალი დროის ზღურბლთან“**.

პოლ რიკიორი იდეოლოგიისა და უტოპიის შესახებ

ფრანგი ფილოსოფოსის, პოლ რიკიორის (1913-2005 წწ.) აზრით, როგორც იდეოლოგიისთვის, ასევე, უტოპიისთვისაც ცენტრალურ პრობლემას ძალაუფლების საკითხი წარმოადგენს. იდეოლოგიის როლია ხელისუფლების ლეგიტიმაცია (გამართლება), ხოლო უტოპია ცდილობს, არსებული ძალაუფლების სისტემის ალტერნატივა წარმოიდგინოს.

პოლ რიკიორი

რიკიორი გამოყოფს იდეოლოგიის სამ ძირითად ფუნქციას: **1. იდეოლოგია** შეიძლება განვიხილოთ როგორც აზროვნების ისეთი მოდუსი (ნესი), რომელიც **რეალობის სისტემურ დამახინჯებას** ახდენს. ამგვარად გაგებულ იდეოლოგია გაბატონებული კლასის ინტერესებს ემსახურება (მაგალითად, ფეოდალიზმის პერიოდში გაბატონებული იდეოლოგია არისტოკრატის მმართველობას ბუნებრივად და ღვთისგან დაკანონებულად წარმოაჩენდა, რომელსაც დანარჩენი მოსახლეობა უპირობოდ უნდა დამორჩილებოდა. აქ დამახინჯებას წარმოადგენს სამყაროს ისეთი აღწერა, რომელიც ამ სამყაროს ისე წარმოაჩენს, თითქოს ის არისტოკრატის ბატონობისთვის იყოს შექმნილი). იდეოლოგიის ეს ნეგატიური გაგება იდეოლოგიას გაიაზრებს როგორც ინსტრუმენტს, რომლის მეშვეობითაც ხდება რეალობაში მიმდინარე პროცესების გაბუნდოვანება, სინამდვილის დამახინჯება და მისი ისეთი სახით წარმოჩენა, როგორც ეს მმართველი ჯგუფისთვისაა სასურველი. ასეთი მიდგომა განავითარა კარლ მარქსმა. **მარქსის თანახმად, იდეოლოგია ილუზიაა**, რომელსაც მმართველი, გაბატონებული კლასი თავს ახვევს დაქვემდებარებულ კლასს. იდეოლოგიის გამოააშკარავება, მარქსის თანახმად, მის მიღმა არსებული ძალაუფლების სტრუქტურის გამოააშკარავებას გულისხმობს, ანუ იმის ჩვენებას, რომ ის, რასაც მმართველი კლასი სინამდვილეს უწოდებს, სინამდვილეში რეალობის დამახინჯებაა.

თუმცა, რიკიორის აზრით, ძალაუფლების სისტემა მხოლოდ შიშველ ძალას, ან რეალობის დამახინჯებას როდი ემყარება. იგი განიხილავს გერმანელი სოციოლოგის **მაქს ვებერის** (1864-1920 წწ.) იდეებს. ვებერი აღნიშნავდა, რომ ხელისუფლების მიერ ლეგიტიმურობაზე (კანონიერებაზე) პრეტენზია ხალხის მხრიდან ამ ლეგიტიმურობის აღიარებას უნდა „შეხვდეს“. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მმართველი ჯგუფი ცდილობს, **გამართლოს** თავისი მმართველობა და **დაარწმუნოს** ხალხი იმაში, რომ მისი მმართველობა კანონიერია.⁴ თუმცა, ეს ვერ მოხერხდება მხოლოდ და მხოლოდ ხელისუფლების მხრიდან რეალობის დამახინჯებით და ძალის გამოყენებით. მოქალაქეთა საგრძნობ ნაწილს უნდა სწამდეს, რომ ხელისუფლება და მის მიერ გაცემული ბრძანებები **კანონიერია** (ლეგიტიმურია).

---

⁴ მმართველობის/ძალაუფლების საკითხი პოლიტიკური ფილოსოფიის ერთ-ერთ ცენტრალურ პრობლემას წარმოადგენს. მართლაც, თუკი მმართველობა გულისხმობს იმას, რომ ადამიანთა ერთი ნაწილი გასცემს ბრძანებებს, რომლებიც ადამიანთა მეორე ნაწილმა უნდა შეასრულოს, თავს იჩენს შემდეგი შეკითხვა: **რას** ემყარება მმართველობის მქონე ადამიანთა უფლება – გასცენ ბრძანებები? როგორ შეიძლება მათი **მმართველობის გამართლება?** რა სახის არგუმენტები არსებობს ამისთვის? მაგალითად, თუკი დავასაბუთებთ, რომ მმართველების მიერ გაცემული ბრძანებების შესრულება ქვეშევრდომთა კეთილდღეობას უწყობს ხელს, ეს ამ შეკითხვაზე პასუხის გაცემის მცდელობა იქნება (ამ საკითხთან დაკავშირებით, გაიხსენეთ, როგორაა გამართლებული პლატონის „სახელმწიფოში“ ფილოსოფოსი-მეფეების მმართველობა). ძალაუფლების შესახებ უფრო ვრცლად იხ. თემა 3.

მაქს ვებერი

ვებერი მიიჩნევდა, რომ შესაძლოა, მმართველობის სამი იდეალური ტიპი გამოიყოს: 1. რაციონალურ-ლეგალური; 2. ტრადიციული; 3. ქარიზმატული.

რაციონალურ-ლეგალური მმართველობის ტიპი ემყარება მოქმედი კანონებისა და მმართველების ლეგალურობის (სამართლიანობის) რწმენას. მიიჩნევა, რომ მმართველებს სწორედ ამის საფუძველზე (კერძოდ, კანონების საფუძველზე) შეუძლიათ ბრძანებების გაცემა. მმართველობის ეს ტიპი ემყარება კანონის უზენაესობის აღიარებას.

ტრადიციული მმართველობა ემყარება ტრადიციების სინკრეტის რწმენას. შესაბამისად, ლეგიტიმურად ითვლება იმ ადამიანების მმართველობა, რომლებიც ტრადიციების საფუძველზე მართავენ (მაგალითად, მონარქები).

ქარიზმატული მმართველობა ემყარება მმართველის განსაკუთრებულობის რწმენას. ქვეშევრდომებს სწამთ, რომ მმართველი ფლობს ზებუნებრივ ძალებს, ან კიდევ ღვთაებრივი წარმომავლობისაა. ასეთი მმართველი, როგორც წესი, განსაკუთრებულ ვითარებებში გამოდის ასპარეზზე. იგი შეიძლება იყოს წინასწარმეტყველი, ომის გმირი, პოლიტიკოსი, ჯადოქარი და ა.შ. ყველა შემთხვევაში, მისი მმართველობა ემყარება იმ თვისებებს, რომლებიც განასხვავებს მას ჩვეულებრივი ადამიანებისგან. მას შემდეგ, რაც მმართველის ზებუნებრივ თვისებებს აღიარებენ, მისი მოსწავლეები და მიმდევრები მმართველისადმი სრულ მორჩილებას ამჟღავნებენ. ასეთ შემთხვევებში მყარდება ძლიერი ემოციური მიჯაჭვულობა მმართველის პიროვნებისადმი.

იდეოლოგიის როგორც ლეგიტიმაციის განხილვა, რიკიორის თანახმად, იდეოლოგიის ანალიზის მეორე საფეხურს წარმოადგენს. მარტივად რომ ვთქვათ, ამ საფეხურზე იდეოლოგია გაიგება არა იმდენად როგორც რეალობის დამახინჯება, არამედ როგორც საშუალება, რომლის მეშვეობითაც მმართველი ჯგუფი საკუთარი ძალაუფლების ლეგიტიმირებას ახდენს და მას კანონიერად, სამართლიანად წარმოაჩენს (მაგალითად, ზემოთ მოყვანილ ფეოდალური არისტოკრატის მაგალითში აქ შევა ყველა ის საშუალება, რომლის მეშვეობითაც არისტოკრატია შეეცდებოდა მოსახლეობის დარწმუნებას იმაში, რომ მხოლოდ მათ აქვთ მართვის კანონიერი უფლება).

შუა საუკუნეებში გავრცელებული წარმოდგენა სამი ფენის (არისტოკრატია, სამღვდლოება, გლეხები) დანიშნულების შესახებ. მოცემულ სურათზე ამ ფუნქციების გამანაწილებლად ქრისტე (ცენტრში) გვევლინება. სამღვდლოებასთან (მარცხნივ) წერია: *Tu supplex ora* („შენ ლოცულობ“), არისტოკრატიასთან (მარჯვნივ) – *Tu protege* („შენ იცავ“), ხოლო გლეხებთან – *Tuque labora* („და შენ შრომობ“). აღნიშნული სურათი გვხვდება გერმანელი ასტროლოგის იოჰანეს ლიხტენბერგერის (1426-1503 წწ.) ნაშრომში *Prognosticatio* (1488 წ.)

იდეოლოგიის ანალიზის **შესაძლებელი** საფეხურზე რიკიორი განიხილავს **იდეოლოგიის ინტეგრაციის (შეკავშირების)** ფუნქციას: კერძოდ, მას აინტერესებს, თუ რა როლს ასრულებს იდეოლოგია ინდივიდუალური ან კოლექტიური იდენტობის (თვითობის) შენარჩუნებაში. იდეოლოგია შესაძლოა, ხელს უწყობდეს ინდივიდთა ინტეგრაციას (გაერთიანებას) არა მხოლოდ სივრცეში, არამედ დროშიც. მაგალითად, მოცემული ჯგუფის/ხალხის მეხსიერებაში არსებობს ხსოვნა საკვანძო მნიშვნელობის მქონე მოვლენების შესახებ (სახელმწიფოს დაარსება, დამოუკიდებლობის გამოცხადება, მნიშვნელოვანი ბრძოლა და ა.შ.). ამ საკვანძო მოქმედებების გამეორება მნიშვნელოვან იდეოლოგიურ აქტად გვევლინება. მაგალითად, საფრანგეთი ზეიმობს ბასტილიის დაცემას, ხოლო აშშ – 4 ივლისს. ასეთ შემთხვევაში იდეოლოგია გამაერთიანებლის ფუნქციას ასრულებს: ის აერთიანებს ხალხს და განამტკიცებს არსებულ მმართველობას.

საქართველოს დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი აღლუმი. როგორ ფიქრობთ, რამდენად უწყობს ხელს სახალხო ღონისძიებები გარკვეული იდეოლოგიის განმტკიცებას? ფოტო: ipress.ge

ამრიგად, იდეოლოგიის ცნების ანალიზის შედეგად რიკიორი გამოყოფს სამ ფუნქციას: დამახინჯების ფუნქცია, ლეგიტიმაციის ფუნქცია და ინტეგრაციის ფუნქცია. იდეოლოგიის პირველადი ანალიზი მას რეალობასთან დაპირისპირებაში განიხილავს და მიუთითებს იმ დამახინჯებებზე, რომლებიც იდეოლოგიის ზემოქმედების შედეგად წარმოიშვება. ასეთი ტიპის ანალიზი, ძირითადად, **მარქსისტული მიდგომის** ფარგლებში ხორციელდება (მარქსიზმის შესახებ უფრო ვრცლად იხ. თემა 7). მაგრამ დამახინჯებების გაჩენა დაკავშირებულია იდეოლოგიის მცდელობასთან, გაამართლოს არსებული ხელისუფლება, რასაც ლეგიტიმაციის ფუნქციამდე მიყვავართ (ამით რიკიორი სცდება მარქსისტულ მიდგომას). თავის მხრივ, ლეგიტიმაციის ფუნქცია კავშირშია ინტეგრაციის ფუნქციასთან, რადგან „იდეოლოგია ყოველთვის ესწრაფვის ჯგუფური თუ ინდივიდუალური იდენტობის განმტკიცებას“. ამრიგად, ლეგიტიმაციის, დამახინჯების და ინტეგრაციის ფუნქციები (მომენტები) იდეოლოგიის შიგნით ურთიერთდაკავშირებულია: ძალაუფლების ლეგიტიმაციის მცდელობამ, შესაძლოა, გამოიწვიოს სინამდვილის დამახინჯება (მმართველი ჯგუფი აყალბებს რეალობას და ისე წარმოაჩენს მას, როგორც ეს მისთვისაა სასურველი), მაგრამ, ამავე დროს, ხელი შეუწყობს ინტეგრაციასაც (იდეოლოგია აერთიანებს ხოლმე ადამიანებს: მაგალითად, ეროვნული იდეოლოგია ხელს უწყობს ერთი ეროვნების ადამიანთა შეკავშირებას). იდეოლოგიაში ამ სამი ფუნქციის ურთიერთმიმართება შესაძლებელია, სამკუთხედის სახით წარმოვიდგინოთ, რომლის ყოველი წვერო დანარჩენ ორ წვეროსთანაა კავშირში.

რაც შეეხება უტოპიებს, რიკიორის აზრით, მათთვის დამახასიათებელია ის, რომ ისინი კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებენ იმას, რაც ყოველდღიურობაშია მოცემული და რაც თავისთავად ცხადად მიიჩნევა. ისინი ძალაუფლების წარმოსახვით ალტერნატივებად გვევლინებიან.

იდეოლოგიის მსგავსად, რომელიც სამ დონეზე მოქმედებს (დამახინჯება, ლეგიტიმაცია, იდენტიფიკაცია), უტოპიაც სამ დონეზე მოქმედებს. იქ, სადაც იდეოლოგია დამახინჯებაა, რიკიორის აზრით, უტოპია ფანტაზიად, რეალობიდან გაქცევად გვევლინება. იდეოლოგიის ლეგიტიმაციის ფუნქციის ანალოგიურია უტოპია, როგორც არსებული ხელისუფლების ალტერნატივის ძიება. დაბოლოს, ისევე როგორც იდეოლოგიის საუკეთესო ფუნქციას ინდივიდის ან ჯგუფის იდენტობის განმტკიცება წარმოადგენს, უტოპია გვევლინება შესაძლებლობის, ჯერ კიდევ არ-არსებულის გამოკვლევად. როგორც იდეოლოგია, ასევე, უტოპია პათოლოგიურ ზღვართან ახლოს ფუნქციონირებენ: იდეოლოგია საკმაოდ ადვილად იქცევა რეალობის დამახინჯებად, ხოლო უტოპია – ფანტასმაგორიად ან დისტოპიად/ანტი-უტოპიად, ანუ ისეთ უტოპიად, რომელშიც იდეალური საზოგადოების საპირისპირო – არაიდეალური – საზოგადოებაა აღწერილი. დისტოპიური ნაწარმოებების ნიმუშებია ევგენი ზამიატინის (1884-1937 წწ.) „ჩვენ“ (1920 წ.), ოლდოს ლეონარდ ჰაქსლის (1894-1963 წწ.) „საოცარი ახალი სამყარო“ (1932 წ.) და ჯორჯ ორუელის (1903-1950 წწ.) „1984“ (1949 წ.).

იდეოლოგიისა და უტოპიის ურთიერთმიმართება და მათი ფუნქციები რიკიორის მიხედვით

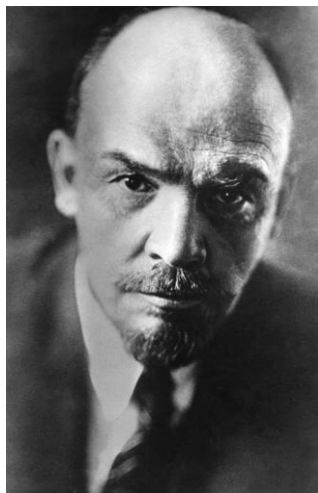
	იდეოლოგია	უტოპია
ცენტრალური პრობლემა	ძალაუფლების საკითხი	
დამახინჯების ფუნქცია	სინამდვილის იმგვარად წარმოჩენა, როგორც ეს მმართველი ჯგუფისთვისაა ხელსაყრელი	ფანტაზია, რეალობიდან გაქცევა (უტოპია უარყოფითი აზრით)
ლეგიტიმაციის ფუნქცია	მმართველი ჯგუფის მიერ საკუთარი მმართველობის გამართლება, მოსახლეობის დარწმუნება იმაში, რომ არსებული მმართველობა კანონიერია	არსებული ხელისუფლების ალტერნატივის ძიება
ინტეგრაციის ფუნქცია	ინდივიდუალური და ჯგუფური მიკუთვნებულობის განცდის განმტკიცება, სოციალურ ცხოვრებაში ჩართულობის გაღრმავება	შესაძლებლობის, ჯერ კიდევ არ-არსებულის გამოკვლევა (უტოპია დადებითი აზრით)

იდეოლოგიისა და უტოპიის მიმართებაში კიდევ ერთი საინტერესო მომენტი შეიძლება გამოიყოს, რაც კიდევ ერთხელ მიუთითებს ამ ცნებათა ურთიერთდაკავშირებულობაზე: **უტოპიური პროექტი, შესაძლოა, იდეოლოგიად ჩამოყალიბდეს, ხოლო გარკვეული პერიოდის შემდეგ ისევ უტოპიად გარდაიქმნას.** მაგალითად, XIX საუკუნეში **მარქსიზმი** საზოგადოების რევოლუციური გარდაქმნის მომხრე იყო, რაც, თავისთავად, უტოპიურ ელემენტებს მოიცავდა (უტოპია დადებითი აზრით). ჩვენს მიერ ზემოთ ნახსენებ „კომუნისტური პარტიის მანიფესტში“ მარქსმა და

ენგელსმა საზოგადოების გარდაქმნის უტოპიური პროექტი შემოგვთავაზეს. მათი აზრით, **კაპიტალიზმის**⁵ წიაღში არსებული უთანასწორობები ახალი სოციალური წყობის – **კომუნიზმის** – პირობებში აღმოიფხვრებოდა. გამოქვეყნების მომენტისთვის (1848 წ.) მარქსის და ენგელსის „კომუნისტური პარტიის მანიფესტი“ საზოგადოების გარდაქმნის ერთ-ერთი ხედვა იყო, რომელთა ნაკლებობასაც XIX საუკუნე ნამდვილად არ განიცდიდა.

თუმცა, მუშათა მოძრაობის მარქსიზმთან დაკავშირების შედეგად მთელი რიგი პოლიტიკური მოღვაწეები მარქსისა და ენგელსის უტოპიური პროექტის **რეალობაში განხორციელებას** შეეცადნენ. **ვლადიმერ ლენინის** (1870-1924 წწ.) მოღვაწეობის შედეგად მარქსიზმი **მარქსიზმ-ლენინიზმად** გადაიქცა და რუსეთის იმპერიაში ბოლშევიკების გაბატონების შემდეგ **ოფიციალურ იდეოლოგიად** ჩამოყალიბდა. **ის, რაც ადრე უტოპიად ითვლებოდა, მმართველი ჯგუფის ოფიციალურ იდეოლოგიად იქცა.** თუმცა, რამდენიმე ათწლეულის შემდეგ მარქსიზმ-ლენინიზმი, როგორც იდეოლოგია, საგრძნობლად მოწყდა რეალობას და სინამდვილის სისტემატურ დამახინჯებად გადაიქცა. 1980-იან წლებში საბჭოთა კავშირში მარქსიზმ-ლენინიზმს სულ უფრო და უფრო ნაკლები ადამიანი აღიქვამდა სერიოზულად. შეიძლება ითქვას, რომ უკვე 1980-იანი წლებისათვის ოფიციალური იდეოლოგია გადაიქცა უტოპიად ნეგატიური აზრით, რადგან ის საბჭოთა მოქალაქეებს განუხორციელებელ დაპირებებს აძლევდა. ეს განვითარება შემდეგი ტრანექტორიის სახით შეიძლება გამოიხატოს:

1. მარქსიზმი, როგორც უტოპია პოზიტიური აზრით (XIX საუკუნე-XX საუკუნის დასაწყისი)
2. მარქსიზმ-ლენინიზმი, როგორც ოფიციალური სახელმწიფო იდეოლოგია (საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდი), რომლის
3. მარქსიზმ-ლენინიზმის (როგორც ოფიციალური სახელმწიფო იდეოლოგიის) გადაქცევა განუხორციელებელ უტოპიად, უტოპიად ნეგატიური აზრით (საბჭოთა კავშირის არსებობის უკანასკნელი პერიოდი).

ლენინის გარდაცვალების შემდეგ (1924 წ.) საბჭოთა კავშირის მმართველებმა მარქსიზმ-ლენინიზმი ოფიციალურ სახელმწიფო იდეოლოგიად გამოაცხადეს

⁵ კაპიტალიზმი – ეკონომიკური სისტემა, რომელიც დასავლურ სამყაროში ფეოდალიზმის რღვევის შედეგად წარმოიქმნა და შემდეგ დანარჩენ მსოფლიოში გავრცელდა. კაპიტალიზმის პირობებში წარმოების საშუალებები (მიწა, ფაბრიკა-ქარხნები და ა.შ.) კერძო საკუთრებას წარმოადგენს, ეკონომიკური გაცვლა-გამოცვლა კი თავისუფალი ბაზრის მეშვეობით ხორციელდება.

როგორც აღნიშნული მაგალითი აჩვენებს, იდეოლოგიასა და უტოპიას შორის არსებული მიმართებები საკმაოდ რთული და ნიუანსებით აღსავსეა.

ლუი ალთუსერი იდეოლოგიის შესახებ

იდეოლოგიის შესახებ საინტერესო შეხედულებები განავითარა ფრანგმა მარქსისტმა ფილოსოფოსმა **ლუი ალთუსერმა** (1918-1990 წწ.). ნაშრომში „კაპიტალიზმის რეპროდუქციის შესახებ“ ალთუსერს აინტერესებს პასუხი შემდეგ შეკითხვაზე: როგორ ხდება ისე, რომ ადამიანები მოქმედებენ გაბატონებული იდეოლოგიის შესაბამისად ისე, რომ არ საჭიროებდნენ სახელმწიფოს მხრიდან იძულებას? სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, როგორია ის მექანიზმი, რომლის მეშვეობით იდეოლოგია აიძულებს ინდივიდებს, თავისით იმოქმედონ და, ასე ვთქვათ, მიჰყვნენ იდეოლოგიის მოთხოვნებს?⁶

ალთუსერის ცენტრალური დებულება ასეთია: „იდეოლოგია განმსჭვალავს ინდივიდებს და მათ სუბიექტებად აყალიბებს“.⁷ ამ ერთი შეხედვით ბუნდოვანი დებულების ნათელსაყოფად ალთუსერს შემდეგი მაგალითი მოჰყავს: როდესაც პოლიციის ოფიცერი ვილაცას ქუჩაში უძახის, ეს უკანასკნელი „ამოიცნობს“ იმას, რომ ძახილი მას ეხება. მისი რეაგირება იმაში გამოიხატება, რომ იგი ჩერდება და დამძახებლის მიმართ მიტრიალდება. ამ მოქმედებით ქუჩაში მყოფი გამვლელი **იდეოლოგიის სუბიექტად** გადაიქცევა. ალთუსერისთვის იდეოლოგიის არსებობა და ინდივიდების განმსჭვალვა (**ინტერპელაცია**) იდეოლოგიის მიერ ერთი და იგივეა. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, იდეოლოგია და სუბიექტი ორმხრივად აყალიბებენ ერთმანეთს: ინდივიდი თავისი ცხოვრების განმავლობაში განსხვავებული იდეოლოგიების „სამიზნე“ ხდება. შესაძლოა, ეს იდეოლოგიები ურთიერთდაპირისპირებულებიც კი იყვნენ. ალთუსერს შემდეგი მაგალითი მოჰყავს: ქარხნის მუშა, ქარხანაში ყოფნის დროს, შესაძლოა მუშათა მხარდამჭერი იდეოლოგიით იყოს განმსჭვალული, თუმცა, სახლში, ოჯახთან დაბრუნებისას და არჩევნებზე ხმის მიცემის დროს იგი, შესაძლოა, საპირისპირო იდეოლოგიით იყოს განმსჭვალული. ამავე დროს, იდეოლოგიის „შიგნით“ მყოფთ მიაჩნიათ, რომ ისინი სინამდვილეში იდეოლოგიის მიღმა არიან, რომ მათი შეხედულებები იდეოლოგიური კი არაა, არამედ ჭეშმარიტია და სინამდვილეს შეესაბამება. ამასთან დაკავშირებით ალთუსერი წერდა: „იდეოლოგიის ერთ-ერთ შედეგს წარმოადგენს იდეოლოგიის მიერ იდეოლოგიის იდეოლოგიური ხასიათის უარყოფა. იდეოლოგია არასოდეს ამბობს: *მე იდეოლოგიური ვარ.*“⁸

⁶ შტრ. Louis Althusser, *On the Reproduction of Capitalism. Ideology and Ideological State Apparatuses*. Preface by Etienne Balibar, introduction by Jacques Bidet, translated by G. M. Goshgarian, London and New York: Verso, 2014, p. 177.

⁷ იქვე, გვ. 188.

⁸ იქვე, გვ. 191.

ლუი ალთუსერს საკმაოდ მშფოთვარე ცხოვრება ჰქონდა: მეორე მსოფლიო ომის დროს იგი საფრანგეთის არმიის რიგებში იბრძოდა. 1940 წელს იგი გერმანელებმა დაატყვევეს და ომი დარჩენი წლები ტყვეთა ბანაკში გაატარა. ალთუსერს მთელი ცხოვრების განმავლობაში ანუხებდა ფსიქიკური პრობლემები. 1980 წელს, 62 წლის ასაკში მან მოკლა საკუთარი ცოლი, მასზე 8 წლით უფროსი ელენ რიტმანი. ექიმების გადანყვეტილებით ალთუსერი შეურაცხადად იქნა მიჩნეული და მან სიცოცხლის დარჩენილი წლები მარტოობასა და ფსიქიატრიულ დაწესებულებებში გაატარა.

ალთუსერი, ასევე, მიიჩნევს, რომ „ინდივიდების, როგორც სუბიექტების განმსჭვალვა გულისხმობს უნიკალური და ცენტრალური სუბიექტის არსებობას.“⁹ ეს **ცენტრალური სუბიექტი** (რომელსაც ალთუსერი ჩვეულებრივი სუბიექტისგან (subject) განსხვავებით, მთავრული ასოთი (Subject) წერს) არის ის მიზეზი, რომლის გამოც ინდივიდები მოცემული იდეოლოგიის ბრძანებებს უნდა დაემორჩილონ. ალთუსერის თანახმად, ცენტრალური სუბიექტი ნებისმიერ იდეოლოგიაში არსებობს: რელიგიურ იდეოლოგიაში ის ღმერთია, მორალურ იდეოლოგიაში – ვალდებულება, სამართლებრივ იდეოლოგიაში ის სამართლიანობის იდეის სახეს იღებს, ხოლო პოლიტიკური იდეოლოგიის ფარგლებში, შესაძლოა, განსხვავებული ფორმებით (სამშობლო, რევოლუცია და ა.შ.) გამოვლინდეს. ცენტრალური სუბიექტი მოუწოდებს ინდივიდებს და როდესაც ისინი მის ძახილს ამოიცნობენ, მაშინ ისინი ბრძანებების შესაბამისად მოქმედებენ („განიმსჭვალებიან“) ისე, რომ მათ არ სჭირდებათ „პოლიციელი ზურგს უკან“. ასეთ დროს ისინი ცენტრალური სუბიექტის დაქვემდებარებული სუბიექტები ხდებიან. მაგალითად, წარმოიდგინეთ შემთხვევა, როდესაც ცენტრალური სუბიექტი „სამშობლო“ (პოლიტიკური იდეოლოგიის განზომილება) და ის ინდივიდებს მოუწოდებს: „დედასამშობლო გეძახის!“ ამით ალთუსერი ემიჯნება იდეოლოგიის ისეთ გაგებას, რომლის თანახმად, იდეოლოგია მხოლოდ რეპრესიაა, რომელიც შიშველ ძალას/იძულებას ემყარება.

⁹ იქვე, გვ. 195.

მხატვარ ირაკლი თოიძის მიერ შექმნილი პროპაგანდისტული პლაკატი „დედასამშობლო გეძახის!“ (1941 წ.) მეორე მსოფლიო ომის დროს საბჭოთა კავშირში ძალიან პოპულარული იყო და ის, შესაძლოა, თქვენთვისაც ნაცნობი იყოს. როგორ ფიქრობთ, შესაძლებელია თუ არა, რომ „სამშობლო“ იდეოლოგიის ცენტრალური სუბიექტი იყოს?

აღთუსერისგან განსხვავებულად აღიქვამს იდეოლოგიის არსებას სლოვენელი ფილოსოფოსი **სლავოი ჟიჟეკი** (დაიბ. 1949 წ.). იგი თვლის, რომ თანამედროვე სამყაროში სოციალური ძალაუფლებისთვის სუბიექტები არ არიან ისინი, რომლებმაც რაღაც უნდა გააკეთონ (მაგალითად, განირონ თავი სამშობლოსთვის, ან შეასრულონ თავიანთი ვალდებულება). თანამედროვე სუბიექტები სიამოვნებების სუბიექტები არიან. „განახორციელე შენი პოტენციალი“, „იყავი ის, რაც ხარ“, „იცხოვრე კმაყოფილი ცხოვრებით“ – ასეთია ლოზუნგები კაპიტალისტურ სამყაროში,¹⁰ რომელშიც **კონსიუმერიზმია** (საზოგადოების გადამეტებული ყურადღება მატერიალური საგნების – საყოფაცხოვრებო ნივთების, ტექნიკის და ა.შ. – და სერვისების მოხმარების მიმართ) გაბატონებული. ძალიან ბევრ ადამიანს სიამოვნებს „კოკა-კოლას“ დალევა (მიუხედავად იმისა, რომ იგი წყურვილს კი არ აკლავს, არამედ კვლავ „კოლას“ დალევის სურვილს აჩენს); ბევრ ადამიანს უნდა, ცნობილი ბრენდების ფეხსაცმელი ატაროს და „ეფლის“ ნოუთბუქი ჰქონდეს. ჟიჟეკის აზრით, ადამიანებს სიამოვნებთ იდეოლოგიაში ყოფნა. იგი თვლის, რომ თანამედროვე საზოგადოებაში სიამოვნების მიღება ერთგვარ ვალდებულებადაც კია გადაქცეული (გაიხსენეთ სატელევიზიო რეკლამები, რომლებიც კომფორტისა და განტვირთვისკენ მოუწოდებენ ინდივიდებს). ეს იდეოლოგია ჩქმალავს კაპიტალისტური სამყაროს ნამდვილ სახეს, რომელიც ძალაუფლებისა და სიმდიდრის მქონეთა ინტერესებზეა აგებული (ამის შესახებ უფრო დანვრილებით იხ. თემა 7). თუმცა, არ უნდა დაგვავიწყდეს ისიც, რომ კაპიტალისტურ სამყაროში არსებული ასეთი იდეოლოგიების პარალელურად არსებობს დიქტატორულ და ავტოკრატიულ ქვეყნებში (მაგალითად, ჩრ. კორეა, ჩინეთი და სხვა სახელმწიფოები) არსებული იდეოლოგიებიც,

¹⁰ კაპიტალიზმი – ეკონომიკური სისტემა, რომელიც მოხმარების ობიექტების მასობრივ წარმოებას და კერძო საკუთრებას ემყარება.

რომლებიც გაცილებით უფრო ხისტად მოქმედებენ იმ აზრით, რომ მათ უკან სახელმწიფოს დამსჯელი, რეპრესიული აპარატი დგას: ასეთ ქვეყნებში გაბატონებული იდეოლოგიის წინააღმდეგ გალაშქრება ადამიანებისთვის შესაძლოა, დამლუპველიც კი აღმოჩნდეს.

სლავოი ჟიჟეკი

იდეოლოგიური მრავალფეროვნება

პოლიტიკურ სივრცეში განსხვავებული, ერთმანეთთან დაპირისპირებული იდეოლოგიები არსებობენ. არაა აუცილებელი, რომ ამა თუ იმ სახელმწიფოში არსებული ხელისუფლება კონკრეტულად ერთ იდეოლოგიას აღიარებდეს (მაგალითად, ალბათ რთულია საქართველოში დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ (1991 წ.) არსებული ხელისუფლებები რომელიმე ერთი კონკრეტული იდეოლოგიის გამტარებლად მივიჩნიოთ). მაგრამ, ხელისუფლების გარდა, საზოგადოების შიგნით არსებობენ სხვა ჯგუფებიც, რომლებიც განსხვავებულ იდეოლოგიებს აღიარებენ და რომელთა სურვილია, ხელისუფლებაში მოსვლის შემთხვევაში, ამ იდეოლოგიის საფუძველზე წარმართონ საზოგადოების პოლიტიკური ცხოვრება. გარდა ამისა, არსებობენ, ასევე, ისეთი სოციალური ჯგუფებიც (მაგალითად, ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების პედაგოგები, პროფესორ-მასწავლებლები, ექიმები, ადვოკატები, მენარმეები და ა.შ.) რომელთა წევრებიც სიმპათიით არიან განმსჭვალული რომელიმე იდეოლოგიის (ან იდეოლოგიების) მიმართ, თუმცა ხელისუფლებაში მოსვლას არ გეგმავენ. შესაბამისად, არაა აუცილებელი, რომ როდესაც იდეოლოგიის შესახებ ვსაუბრობთ, აუცილებლად **მმართველი ჯგუფის** იდეოლოგია ვიგულისხმობთ (როგორც ამას რიკიორი აკეთებს). გარდა ამისა, იდეოლოგიური მრავალფეროვნება შეიძლება არსებობდეს მოცემული სოციალური ჯგუფების შიგნითაც (მაგალითად, მასწავლებლების გარკვეული ჯგუფი ლიბერალიზმს უჭერდეს მხარს, ნაწილი კი – კონსერვატიზმს, ან სოციალიზმს). ამრიგად, ჩვენ ვცხოვრობთ იდეოლოგიურად მრავალფეროვან სამყაროში: არსებობენ განსხვავებული იდეოლოგიები, პოლიტიკური იდეების განსხვავებული სისტემები, რომლებიც განსხვავებულად წარმოიდგენენ იმას, თუ როგორ უნდა იქნეს მონყობილი საზოგადოებრივი ცხოვრება. შემდეგ თემებში განხილული იქნება ძირითადი პოლიტიკური იდეოლოგიები და მათთვის დამახასიათებელი თავისებურებები (აქვე უნდა

გვახსოვდეს, რომ ჩვენ განვიხილავთ **ძირითად** პოლიტიკურ იდეოლოგიებს და არა ყველა პოლიტიკურ იდეოლოგიას!

საკვანძო ცნებები და პიროვნებები

იდეოლოგია

უტოპია

უტოპია ნეგატიური აზრით (= განუხორციელებელი რამ)

უტოპია პოზიტიური აზრით (= იდეალი)

იდეოლოგია როგორც დამახინჯება (= იდეოლოგია როგორც ილუზია)

იდეოლოგია როგორც ლეგიტიმაცია

იდეოლოგია როგორც ინტეგრაცია

რაციონალურ-ლეგალური მმართველობა (მაქს ვებერი)

ტრადიციული მმართველობა (მაქს ვებერი)

ქარიზმატული მმართველობა (მაქს ვებერი)

დისტოპია / ანტი-უტოპია

კაპიტალიზმი

კომუნიზმი

მარქსიზმ-ლენინიზმი

იდეოლოგიის სუბიექტი

ინტერპელაცია (განმსჭვალვა)

ცენტრალური სუბიექტი

კონსიუმერიზმი

თომას მორი

თომაზო კამპანელა

ფრენსის ბეკონი

იოჰან ვალენტინ ანდრეე

ანრი დე სენ-სიმონი

შარლ ფურიე

რობერტ ოუენი

კარლ მარქსი

ფრიდრიხ ენგელსი

ერნესტ კალენბახი

მერჯ პირსი

პოლ რიკიორი

მაქს ვებერი

ევგენი ზამიატინი

ოლდოს ლეონარდ ჰაქსლი

ჯორჯ ორუელი

ვლადიმერ ლენინი

ლუი ალთუსერი

სლავოი ჟიჟეკი

შეკითხვები და დავალებები

რას ეწოდება იდეოლოგია? უტოპია?

რა მნიშვნელობები აქვს სიტყვა „უტოპიას“?

რას ნიშნავს სიტყვა „უტოპია“? ვინ შემოიტანა ის და როდის?

რა არის აღწერილი თომას მორის „უტოპიაში“?

მორის „უტოპიის“ გარდა ვინ დაწერა ევროპაში XVI-XVII საუკუნეებში უტოპიური ნაწარმოებები?

როგორ შეიცვალა უტოპიური ჟანრი XIX საუკუნეში? ვინ იყვნენ ამ პერიოდის მნიშვნელოვანი წარმომადგენლები?

რა ახალმა მიმართულებებმა იჩინეს თავი უტოპიურ ჟანრში XX საუკუნეში?

რა არის, რიკიორის აზრით, საერთო იდეოლოგიასა და უტოპიას შორის?

იდეოლოგიის რა ძირითად ფუნქციებს გამოყოფს რიკიორი?

რას ნიშნავს იდეოლოგიის დამახინჯების ფუნქცია, რიკიორის მიხედვით?

როგორ განიხილავდა კარლ მარქსი იდეოლოგიას?

რას ნიშნავს იდეოლოგიის ლეგიტიმაციის ფუნქცია? რა შეხედულებები ჰქონდა მაქს ვებერს ლეგიტიმურ მმართველობასთან დაკავშირებით?

რას ნიშნავს იდეოლოგიის ინტეგრაციის ფუნქცია?

რა მიმართებაა იდეოლოგიის სამ ფუნქციას შორის, რიკიორის მიხედვით?

რიკიორის აზრით, რა მიმართებაა იდეოლოგიასა და უტოპიას შორის? რას ფიქრობთ ტექსტში მოყვანილ მარქსიზმ-ლენინიზმის მაგალითზე? ეთანხმებით თუ არა თემაში მოცემულ მსჯელობას?

რას ნიშნავს დისტოპია? დაასახელეთ დისტოპიური ნაწარმოების მაგალითები.

როგორ გესმით ინტერპელაციისა (განმსჭვალვის) და ცენტრალური სუბიექტის ცნებები ალთუსერთან? როგორ ფიქრობთ, იდეოლოგია უფრო რეპრესიულია, თუ ის სხვა განზომილებასაც მოიცავს?

როგორ გესმით ალთუსერის დებულება „იდეოლოგია არასოდეს ამბობს: მე იდეოლოგიური ვარ“? მოიყვანეთ მაგალითები. ეთანხმებით თუ არა ალთუსერს? რატომ?

რა შეხედულებები აქვს იდეოლოგიის შესახებ სლავოი ჟიჟეკს?

რას ნიშნავს კაპიტალიზმი? კონსიუმერიზმი?

რას ფიქრობთ იდეოლოგიური მრავალფეროვნების შესახებ? არის თუ არა რომელიმე იდეოლოგია, რომელსაც ემხრობით (სიმპათიით ხართ განწყობილი)? რა ინვესს თქვენში ამ იდეოლოგიის მიმართ დადებით განწყობას?

აღნიშნული თემის გაცნობის შემდეგ რას ფიქრობთ იდეოლოგიის შესახებ? როგორ ფიქრობთ, შეიძლება თუ არა, ადამიანი კონკრეტული იდეოლოგიის ჩარჩოებში იყოს მოქცეული და ამას ვერ აცნობიერებდეს?

დავალბა 1: წაიკითხეთ თომას მორის „უტოპია“ და მოაწყვეთ დისკუსია მის შესახებ. გაავლეთ პარალელები პლატონის „სახელმწიფოსთან“. რა „სიახლეები“ შეაქვს მორს პლატონის პროექტში?

დავალბა 2: წაიკითხეთ ფრენსის ბეკონის „ახალი ატლანტიდა“ და მოაწყვეთ დისკუსია მის შესახებ. რა როლი უჭირავს მეცნიერებას და მეცნიერულ ცოდნას ბეკონის უტოპიაში? მოიძიეთ დამატებითი ინფორმაცია ფრენსის ბეკონის პიროვნებისა და მისი შემოქმედების შესახებ. ბეკონი საკმაოდ საინტერესო პიროვნება იყო 😊

დავალბა 3: წაიკითხეთ, ან მოიძიეთ ინფორმაცია ტექსტში მითითებული უტოპიური ნაწარმოებების შესახებ და მოაწყვეთ მათ შესახებ დისკუსია (მაგალითად, კამპანელას „მზის ქალაქის“, „ეკოტოპიის“ ან XX საუკუნის დისტოპიების შესახებ).

დავალბა 4: გაეცანით დოკუმენტურ ფილმს „გარყვნილის მეგზური იდეოლოგიაში“ (*The Pervert's Guide to Ideology*, რეჟისორი: სოფი ფაინსი, 2012 წ., https://youtu.be/oBcFLmu_tlc)

☺ სათაური ნუ გაგაკვირვებთ. ის შესანიშნავად ეხამება სლოვენელი ფილოსოფოსის **სლავოი ჟიჟეკის** (დაიბ. 1949 წ.) ფილოსოფოსობის ექსტრაორდინალურ და პროვოკაციულ სტილს. აღნიშნულ დოკუმენტურ ფილმში ჟიჟეკი ანალიზებს სხვადასხვა მხატვრულ ფილმს და იდეოლოგიის ბუნების შესახებ მსჯელობს. ფილმის ნახვის შემდეგ მოაწყვეთ დისკუსია. რაში ეთანხმებით ჟიჟეკს? რაში არ ეთანხმებით მას? იყო თუ არა ჟიჟეკის მონათხრობში თქვენთვის რაიმე პრინციპულად ახალი?

დავალბა 5: წაიკითხეთ ფრაგმენტი კარლ მარქსისა და ფრიდრიხ ენგელსის „კომუნისტური პარტიის მანიფესტიდან“ (წინასიტყვაობა და პირველი თავი) და მოაწყვეთ დისკუსია. ტექსტის მნიშვნელობის უკეთ გასაგებად მოიძიეთ ინფორმაცია ევროპაში XIX ს-ის შუა პერიოდში არსებული პოლიტიკური ვითარების (განსაკუთრებით, 1848 წლის მღელვარებების) შესახებ. რა პრინციპულ განსხვავებას ხედავთ ადრეულ უტოპიებსა და მარქსისა და ენგელსის ტექსტს შორის? როგორ ფიქრობთ, რამდენად აქტუალურია აღნიშნული ტექსტი თანამედროვე სამყაროში?

რეკომენდებული ტექსტები:

თომას მორი, „უტოპია“, ლათინურიდან თარგმნა, შესავალი წერილი, შენიშვნები და საძიებელი დაურთო **ნინო გომართელმა.** თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1983 წ. – თომას მორის ამ შესანიშნავი ნაშრომის ქართული თარგმანი. მორის ამ ნაშრომს თბილისელ ბუკინისტებთან ხშირად წააწყდებით, ის 1983 წლის გამომცემის საკმაოდ თხელ ფურცლებზე გადაბეჭდილი (რეპრინტის) სახით იყიდება ხოლმე. ამ სახელმძღვანელოს შემდგენელსაც ასეთი ეგზემპლარი აქვს. ☺

ფრენსის ბეკონი, „ახალი ატლანტიდა“, თარგმნა გიორგი ხუროშვილმა. თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“, 2016 წ. – ფრენსის ბეკონის „ახალი ატლანტიდა“ მეცნიერული უტოპიაა. კუნძულ ბენსალემზე მთავარ როლს სწორედ მეცნიერები ასრულებენ, რომლებიც ე.წ. „სალომონის სახლში“ მოღვაწეობენ.

კარლ მარქსი, ფრიდრიხ ენგელსი, „კომუნისტური პარტიის მანიფესტი“, თბილისი: სახელმწიფო გამომცემლობა, 1954 წ. – 1990-იან წლებში, როდესაც საქართველომ დამოუკიდებლობა მოიპოვა, მარქსისა და ენგელსის ტექსტების მიმართ ზოგადად, საკმაოდ მტრული ატმოსფერო ჩამოყალიბდა. ეს არცაა გასაკვირი, რადგან სწორედ ეს ავტორები (ლენინთან ერთად) ქმნიდნენ საბჭოთა იდეოლოგიურ „ტრიუმვირატს“ (სხვათა შორის, რომელი ცნობილი ტრიუმვირატი გახსენდებათ ისტორიიდან?). თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ მარქსსა და ენგელსს, მთელი რიგი ცალმხრივობების მიუხედავად, მრავალი მნიშვნელოვანი აზრი აქვთ გამოთქმული. რაც შეეხება მარქსს, იგი თანამედროვე სოციოლოგიის ერთ-ერთ „დამფუძნებელ მამად“ ითვლება (მაქს ვებერთან და ემილ დიურკემთან ერთად). ამიტომაც, ყურადღებით გაეცანით ამ ტექსტს და ნუ ჩათვლით მას „მოძველებულად“ და „არაფრისმომცემად“.

კარლ მარქსი, ფრიდრიხ ენგელსი, „გერმანული იდეოლოგია“, იხ. „შესავალი თანამედროვე აზროვნებაში“, წიგნი 1, თბილისი: ი. ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2006 წ., გვ. 408-441. – კრებული „შესავალი თანამედროვე

აზროვნებაში“ ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტმა ბევრჯერ გამოსცა, თუმცა მარქსისა და ენგელსის აღნიშნული ტექსტის ფრაგმენტი, რამდენადაც ჩემთვის ცნობილია, ამ და კიდევ ერთ ადრეულ გამოცემაშია შესული (2007 წ. ნიგნი 2) და მომდევნო გამოცემებში არ გვხვდება, ამიტომ ნიგნის სახით მისი მოძიება, შესაძლოა, გაგიჭირდეთ. თუმცა, ელექტრონული ვერსიის ნახვა რთული არ უნდა იყოს, რადგან მოცემულ მომენტში (2021 წლის აპრილი), ის ინტერნეტში იძებნება. მარქსისა და ენგელსის აღნიშნულ ტექსტს ეყრდნობა რიკიორი იდეოლოგიის პირველი (დამახინჯების) ფუნქციაზე საუბრისას. ინგლისური გამოცემისთვის იხ. ჩანაწერი ქვემოთ.

ჯორჯ ორუელი, „1984“, ინგლისურიდან თარგმნა დათო აკრიანმა, თბილისი: პალიტრა L, 2017 წ. – ინგლისელი მწერლის ჯორჯ ორუელის (1903-1950 წწ.) გახმაურებული ნაშრომი, რომელშიც იგი ტოტალური (საყოველთაო) კონტროლის საზოგადოებას აღწერს.

ოლდოს ჰაქსლი, „საოცარი ახალი სამყარო“, ინგლისურიდან თარგმნა თათო შანიძემ, თბილისი: „სიესტა“, 2013 წ. – კიდევ ერთი დისტოპია, რომელიც ინგლისელ მწერალ ოლდოს ჰაქსლის (1894-1963 წწ.) კალამს ეკუთვნის.

Tommaso Campanella, *The City of the Sun*, translated by Daniel J. Donno. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1981. – თომასო კამპანელას უტოპიური ნაშრომის ინგლისურენოვანი გამოცემა.

Paul Ricoeur, *Lectures on Ideology and Utopia*. Edited by George H. Taylor. New York: Columbia University Press, 1986. – აღნიშნული ლექციების კურსი რიკიორმა პირველად ნაიკითხა ჩიკაგოს უნივერსიტეტში 1975 წელს. წინამდებარე თემაში რიკიორის შეხედულებები ამ ნაშრომზე დაყრდნობითაა გადმოცემული.

Karl Marx and Frederick Engels. *The German Ideology*. Critique of Modern German Philosophy According to Its Representatives Feuerbach, B. Bauer and Stirner, and of German Socialism According to Its Various Prophets, in: **Karl Marx, Frederick Engels, *Collected Works*, Vol. 5, 1845-1847**, Lawrence & Wishart, 2010. – აქ მოცემულია „გერმანული იდეოლოგიის“ სრული ტექსტი ინგლისურ ენაზე.

Max Weber, *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology*. Edited by Guenther Roth and Claus Wittich. Berkeley: University of California Press, 1978. – „ეკონომიკა და საზოგადოება“ ვებერის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ნაშრომია. შეიძლება ითქვას, რომ ამ უზარმაზარ თხზულებაში ვებერმა თითქმის მთელ მაშინდელ სოციოლოგიურ თეორიას მოუყარა თავი. 212 გვერდიდან ვებერი ლეგიტიმური მმართველობის ტიპებს განიხილავს.

Louis Althusser, *On the Reproduction of Capitalism. Ideology and Ideological State Apparatuses*. Preface by Etienne Balibar, introduction by Jacques Bidet, **translated by G. M. Goshgarian**, London and New York: Verso, 2014. – ალთუსერის ამ ნაშრომში მოცემულია ფრანგი მოაზროვნის შეხედულებები იდეოლოგიისა და სახელმწიფოს შესახებ. როგორც ვებერის (იხ. წინა ჩანაწერი), ასევე, ალთუსერის ტექსტები დამწყებთათვის, დიდი ალბათობით, რთულად დასაძლევია შეიძლება აღმოჩნდეს (თუმცა, როგორც რამდენიმეჯერ აღვნიშნე ზემოთ, ამან არ უნდა დაგვაფრთხოს ხოლმე 😊).

ინტერნეტ-რესურსები:

Johann Valentin Andreae, *Christianopolis*. Translated and with an introduction by Felix Emil Held. New York: Oxford University Press, 1916. –

<https://archive.org/details/cristianopolisid00andr/page/n5/mode/2up> – “Internet Archive” , ანუ „ინტერნეტ-არქივი“ ძალიან სასარგებლო ვებ-გვერდია, სადაც მრავალ საინტერესო ელექტრონულ წიგნს წააწყდებით, რომლებზეც საავტორო უფლებები უკვე არ ვრცელდება. ისეთი წიგნების შემთხვევაში კი, რომლებიც საავტორო უფლებებით დაცულია, საიტზე ძალიან საინტერესო წესი მოქმედებს: დარეგისტრირების შემთხვევაში შესაძლებელია, რომ წიგნი დროებით „ითხოვოთ“ (ჩვეულებრივ, 14 დღის განმავლობაში, ფუნქცია: borrow). ასეთ დროს ვებ-გვერდი თქვენ გაძლევთ საგანგებო ბმულის გადმონერის საშუალებას, რომელიც ფაილის ნიშნულას (icon) სახით შეგიძლიათ შეინახოთ თქვენს კომპიუტერში. ამ ნიშნულაზე დაწკაპუნების შემდეგ თქვენ შეგიძლიათ 14 დღის განმავლობაში წაიკითხოთ აღნიშნული წიგნი (ჩემს ნოუტბუქში ამისთვის ვიყენებ პროგრამას Adobe Digital Editions. ტექნიკური საკითხებისთვის იხ. შესავალი „როგორ მოვიძიოთ მეცნიერულად სანდო ინფორმაცია ინტერნეტში“).

Famous Utopias. Being the complete text of Rousseau's *Social Contract*, More's *Utopia*, Bacon's *New Atlantis*, Campanella's *City of the Sun*. With an introduction by Charles M. Andrews. New York: Tudor Publishing Co., 1901. –

<https://archive.org/details/famousutopiasbei0000unse/page/n15/mode/2up> – „ინტერნეტ-არქივში“ განთავსებულ ამ საინტერესო კრებულში იხილავთ მორის, ბეკონისა და კამპანელას უტოპიებს. რუსოს „სოციალური ხელშეკრულება“ აქვეა, თუმცა, მისი შინაარსი ავტორისეული მსჯელობის სახითაა გადმოცემული და ამდენად, რუსოს აღნიშნული ნაწარმოები მორის, ბეკონისა და კამპანელას უტოპიებისგან ჟანრობრივადაც განსხვავდება.

Germain P. Marc'hadour, "Thomas More". Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Thomas-More-English-humanist-and-statesman> – სტატია თომას მორის შესახებ „ბრიტანიკის“ ონლაინ-ენციკლოპედიაში.

Baker-Smith, Dominic, "Thomas More", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/thomas-more/> – სტატია თომას მორის შესახებ სტენფორდის ფილოსოფიურ ენციკლოპედიაში.

Eric C. Martin, "Science and Ideology", Internet Encyclopedia of Philosophy, <https://iep.utm.edu/sci-ideo/> – საინტერესო სტატია იდეოლოგიისა და მეცნიერების ურთიერთმიმართების (და მეცნიერების იდეოლოგიურობის) შესახებ.

Pellauer, David and Bernard Dauenhauer, "Paul Ricoeur", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/ricoeur/> – სტატია პოლ რიკიორის შესახებ სტენფორდის ფილოსოფიურ ენციკლოპედიაში